

לימוד גמרא בעיין - מהו?

על פי שיעוריו של הרב ישי בוכריס שליט"א

אין ספק כי מצוות לימוד תורה הינה המצווה המדוברת ביותר בין מצוות התורה ומקורות רבים יש לחשיבותה:

א. ותלמוד תורה כנגד כולם. (פיאה א'א')

ב. "כל חפצין לא ישוו בה" – דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה

(מועד קטן ט')

ג. גם הלומדים את התורה מוערכים אחרת לחלוטין, וכך נאמר בגמרא: "אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו, אבל ת"ח עצמן עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לו".

(ברכות ל"ד)

שאלה: מדוע דווקא במצווה המדוברת ביותר – תלמוד תורה – מטרידה אותנו השאלה מה הטעם למצווה זו, ואולי אין המצווה כוללת אלא רק לימוד קל ומזומן? האם מצווה זו נוגעת לכל יהודי באשר הוא? ואף על פי שיש אכן מצווה כזו, שואל האדם את עצמו שמא אנו פטורים מחלק מהמצווה כי איננו חכמים ללמוד בעיון ובהתמדה? מדוע בשאר מצוות התורה כתפילין, שבת וכדומה אף אחד אינו טרוד בשאלה "אולי מצווה זו אינה בשבילי"?

תשובה: ראשית, צריך לדעת שכאשר ישנה משימה קשה לביצוע, הדרך הראשית להימנע מביצוע המשימה היא לפקפק בצורך לביצוע המשימה. לכן נראה שרוב השאלות העולות בנוגע לחובת לימוד תורה בכלל, ובלימוד העיון בפרט באות מחמת הקושי שבקיום מצווה זו. והראיה, שבמצוות אחרות המוקשות הרבה יותר מבחינת טעם המצווה, לא עולה על דעת איש לברר את הצורך לקיימן.

אף על פי ששאלה זו בעיקרה אינה נובעת ממניעים טהורים, אלא עיקר עניינה נובע מחמת הקושי שבקיום מצוות לימוד תורה, וצריכים היינו לפנות את הגורמים הללו היכולים לעודד ולחנך את האדם, ולמצוא

דרכים להגביר את המוטיבציה להשתדל גם כאשר זה קשה, בכל זאת ננסה את כוחנו בהבנת מצווה זו.

תלמוד מהו?

המקור ההלכתי לחובת תלמוד תורה לכל יהודי באשר הוא מופיע ברמב"ם:

כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה – בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל ייסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כוחו, אפילו עני המחזר על הפתחים, ואפילו בעל אישה ובנים – חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר "והגית בו יומם ולילה". גדולי חכמי ישראל, היו מהם חוטבי עצים ומהם שואבי מים, ומהם סומין ואף על פי כן היו עוסקין בתורה, ביום ובלילה.
(הלכות תלמוד תורה פרק א' הל' ח-ט)

וכן פסק השולחן ערוך יורה דעה סימן רמ"ו סעיף א' בביאור חלקי המצווה:

א. "לעולם ישלש אדם שנותיו: שלישי במקרא, שלישי במשנה ושלישי בתלמוד", כך מורה לנו הגמרא (במסכת קידושין ל.), ואם תשאל "מי ידיע איניש כמה חי" (וכי אדם יודע כמה שנות חייו?) על כך מתרצת הגמרא - "כי קאמרינן ביומי" ופירש רש"י שהכוונה לימי השבוע, תוס' דוחה פירוש זה, שהרי עדיין אין אדם יודע אם ימות באמצע השבוע! לכן תוס' מצמצם את כוונת הגמרא ומבאר שהכוונה לחלוקה של יום אחד, כלומר, האדם צריך לחלק את יומו לשלושה חלקים. מכל מקום מכריע רבנו תם שכיום אנו יוצאים ידי חובת ה"שילוש" בכך שאנו לומדים תלמוד בבלי שבו בלולים שלושת התחומים הנ"ל.

ב. מהם גדריו החלקים?

כתב הרמב"ם:

וחייב לשלש את זמן למידתו:

שליש בתורה שבכתב;

ושליש בתורה שבעל פה

ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במידות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המידות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה ועניין זה נקרא גמרא.

(הל' תלמוד תורה פרק א' הל' י"א-ב)

וכן פסק השולחן ערוך:

וחייב אדם לשלש לימודו:

שליש בתורה שבכתב דהיינו הארבע ועשרים,

ושליש במשנה דהיינו תורה שבעל פה ופירוש תורה שבכתב בכלל זה,

ושליש בתלמוד דהיינו שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במידות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המידות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה ועניין זה נקרא גמרא.

(יורה דעה סימן רמ"ו סעיף ד')

כעת נשאלת השאלה אם משנה כוללת את כל התורה שבעל פה אם כן מהו "תלמוד"? (וודאי אין הכוונה ל"תלמוד הבבלי" כפי שאנו מכירים אותו שהרי כשנאמרה הוראה זו של הגמרא עוד לא היה קיים ה"תלמוד הבבלי").

על כן כותב הרמב"ם:

ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר, וידמה דבר לדבר, וידין במידות שהתורה נדרשת בהן עד שיידע היאך הוא עיקר המידות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה – ועניין זה, הוא הנקרא תלמוד.

(הל' תלמוד תורה פרק א' הל' י"א-י"ב)

אין ספק שהגדרה זו היא הקולעת ביותר "ללימוד בעיון". אמור מעתה חלקי המצווה שבמצוות תלמוד תורה מתבארים כך: משנה הינה כל התורה שבעל פה כולל פירושי המקרא השונים, משניות, גמרא, מדרשי הלכה, פירושי הראשונים, שולחן ערוך וכו', ואילו התלמוד כוונתו לסוג של לימוד שעל האדם ללמוד בעצמו דברים שלא נכתבו בגמרא, כגון מהו המקור לדין הנאמר, או האם יש מקרים אחרים שלא הוזכרו בגמרא הדומים במהותם למקרה המוזכר, בקיצור "לימוד בעיון".

שאלות:

- א. מנין ידע הרמב"ם שזאת הכוונה ב"תלמוד"?
- ב. מדוע קבעו את המונח "תלמוד" ללימוד בעיון הרי "תלמוד" משמש כבר ללימוד גמרא בכלל?

תשובה: אם נשים לב שאלה אחת מתרצת את חברתה, דהיינו כשננתח את המושג "גמרא" נגלה שמה שכתב הרמב"ם בהסבר המילה "תלמוד" הוא בדיוק דרכה של הגמרא בביאור המשניות והפסוקים (ידמה דבר לדבר, יוציא דבר מדבר, ידון במידות שהתורה נדרשת והיאך יוצא האסור והמותר), מכאן למד הרמב"ם שזו הדרך שחז"ל מורים לנו ללמוד בה, וכך יש ללמוד גם את הגמרא עצמה;

כלומר כמו שהגמרא לומדת את המשנה ושואלת שאלות על המשנה כגון: "מנין מקור הדין? מה טעמו וסברתו? מאי נפקא מינא? פשיטא! מאי ביניהו? ומקשה סתירות בין שני מקורות, כך אנו צריכים ללמוד את דברי הגמרא. זו הדרך ללמוד בעיון, וזו ההגדרה של לימוד בעיון.

ולכך נקרא התלמוד בשם זה, בעצם הרמב"ם התכוון כיצד התלמוד למד את המשניות ומשם הסיק מהי הדרך שאנו צריכים ללמוד את התלמוד היינו את הגדר של החלק הנקרא תלמוד. מעתה לא רק את התכנים לימדו אותנו חז"ל אלא גם את הדרך והצורה ואף חלוקת הזמן.

בהמשך כותב הרמב"ם:

כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלוש שעות ביום, ובתורה תשע, אותן התשע קורא בשלוש מהן בתורה שבכתב ובשלוש בתורה שבעל פה ובשלוש אחרות יתבונן בדעתו להבין דבר מדבר, ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הם ופירושם בכלל תורה שבעל פה, והעניינים הנקראים פרדס בכלל הגמרא הם, במה דברים אמורים בתחילת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהיה צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעיתים מזומנות תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רחב שיש בלבו וישוב דעתו.

(הלכות תלמוד תורה פרק א' הלכה ג')

ומעתה שני דברים מחדש לנו הרמב"ם: **א.** ה"תלמוד" הוא העיון בדיני התורה **ב.** ה"תלמוד" הוא עיקר לימוד התורה, וה"אידיאל" הוא לעסוק בו ברוב זמנו של האדם.

בדרך אחרת ניתן לומר שהלימוד בבקיאות הינו לימוד הכתוב והגלוי והבנת הנקרא, מה שאין כן הלימוד בעיון הינו לימוד החלק הנסתר שהוא השורש והפירות העתידיים של החלק הגלוי.

על פי הרמב"ם ניתן להמשיל את ההבדל בין לימוד ה"בקיאות" ללימוד ב"עיון", כהבדל בין צופה לביו שחקן. כשאדם לומד ברמה של הבנת הכתוב בלבד האדם בעצם "צופה", אינו מעורב באופן אקטיבי. אדם יכול ללמוד תוס', רשב"א, קצות החושן וחידושי ר' חיים ויחשב זה לימוד "בקיאות", כיוון שהוא נשאר ברמה של לימוד הכתוב ולא קיים עדיין את צו הרמב"ם "שיתבונן בדעתו". כדי ללמוד ב"עיון" עליך להיות "שחקן" פעיל, להקשות ולתרץ, לדמות דבר לדבר, לחלק ולהפריד בין שני דינים דומים אך שונים, באופן זה אתה "מעמיק" ומבין "היאך יוצא האסור והמותר" כדברי הרמב"ם.

ואם יבוא אדם ויאמר "אינני מסוגל לדמות דין לדין, להקשות ולחדש דינים מחודשים", ומתוך כך ישתמט מלימוד ה"עיון", אף אנו נבוא ונאמר

לו "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו", הרי הקב"ה ציווה על כל אדם מישראל ללמוד תורה ולימוד תורה כולל כאמור את כל חלקי התורה בשלמותם ואף החלק הזה הנקרא תלמוד, ברור אס־כן, שכל אדם מסוגל לכך. אין אדם שיכול לטעון שאין לו שום יכולת לעיין כלל! לכל אחד יש יכולת מסוימת לבטא את שכלו בסוגיה, וכיוון שכל אחד מצווה במצווה זו אז כל אחד יכול לקיים מצווה זו. הציווי ללמוד בעיון והידיעה שאנו מסוגלים ויכולים נותנים בנו כח ומוטיבציה לעיין. (לעיתים רבות מתחלף המושג "חוסר יכולת" במושג "עצלות").

מי שילך בדרך זו יזכה להגיע למציאות שמתאר ה"אגלי טל":

עיקר מצוות לימוד תורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעים בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה.

סדר הלימוד

בסדר הלימוד ראוי שתשום אל לבך לעבור על סוגיא הנלמדת בדיוק הראוי בתחילה ע"פ רשי וחוסי ואח"כ בהראש והריף ומפרשיו, ואח"כ לעיין בד' הפוסקים באותו ענין, ברמב"ם ומפרשים ובד' השוע ומפרשיו, ובעת הלימוד עם הצעירים להזכיר, עד כמה שאפשר, את חילוקי השיטות וענפיהן הראשיים, ומה טוב אם תעבור על ביאורי הגרא באלה הענינים. ומה טוב יהיה אם תתרגל להניח על הכתב את תמצית הסוגיא וחילוקי שיטותיה אפילו בלא חידוש, וקל וחומר כשיזדמן הדבר כאשר אקוה שיולדו לך הערות וסברות מחודשות בעה"י. ואם יהיו הצעירים בני קבול, בטח תרגילם במהלך של רעיון אצילי והרגשת קודש עדינה, ואהבת המדע הרוחני באור תורה ודעת קודש.

הראיה קוק